

Jelenetek, az ujjongó himnusz után kialszik a fény. A tetőpontig csigázott mámorból (mintha az egész vers egy gyönyörű szeretkezés lázgörbéjét írná le) ocsúdó, józan, keserű utolsó strófa a halott Etit idézi. Ásványi világ, apokaliptikus színtér. A bolseleti, költői képzetSOROKAT indító monász helyére a tudományos, prózai atom kerül. Viszszavonja hát Vas az olyan hatásosan elénk állított földtörténeti, biológiai viharzást? De hiszen már ott is elülteti bennünk a kételyt. Alighogy elhittük neki, hogy „Magas törvénye egy nagy csillagfordulásnak A lenti dolgokon finoman átdereng”, vagyis hogy a földi lények is részesei valamilyen transzcendens erőnek, máris kiábrándít, merthogy mindez csak „valószerű látszat”, csak abban ér össze a „múlt és a most”. Az „ifjú lázat horogató” „ó tudás” nem a világ kezdetén helénk, monászainkba rögződött, hanem egyszerűen csak megtanult, esetleg vérünk-ké vált tudás. De a következő sorban mégis megint zavartalanul szól a halhatatlanságszólam. Hát persze, mondhatnánk, a szerelem csakugyan az élet kezdetéig érez vissza, ősi képzeteket tud, változatlan mozdulatokat. De, azt hiszem, ez a magyarázat is túlságosan racionális. Mert a versbeli ésszerű és magyarázható beszéd mégiscsak valami értelmén túlnak a fészke. Vas István lírájában sokszor felhangzik még az „ott voltunk mi már a dolgok kezdetén is” és az „ott reszket majd életünk a föld halálakor, a végső, nagy hidegben”. Idézzem a NÁSZDAL-t vagy a RAPSZÓDIA EGY ŐSZI KERTBEN-t? Nem érdemes, mert rögtön ugyanannyi idézet tolakodna elem, amivel épp az ellenkezőjét bizonyíthatnám. Hagyjuk hát meg a verset ebben a Vashoz illő bizonytalanságban. Hanem ha csak a verset nézem, azt éppen ez a kétféle húzás élte. Ez a hitetlen hit, ez a hívő hitetlenség. A Vas István szellemére olyannyira jellemző *igen is, nem is*.

Jánosy István

VAS ISTVÁN: HÚSVÉTI ÉNEK A TESTRŐL

Régi hagyomány a verseket tartalmuk szerint osztályozni: hazafias, filozófiai, szerelmi, természetköltészet. Egyik ilyen osztály – az előbbieknél csöppet sem jelentéktelenebb – a vallásos vagy istenes költészet. Rengeteg ilyen verset írnak – főleg hívő vagy papi személyek –, de ezek nagyrészt élvezhetetlenek, mert az úgynevezett hitigazságokat, vagyis az egyházakban agyonkoptatott gondolati kliséket látják el ritmussal, rímekkel. Annál jobban kiemelkednek az igazi tehetségek, zsenik istenes versei, mert ők az egyéni, megszenvedett istenélményüket foglalják szavakba. Persze ezeknek a verseknek sokszor eretnekszaguk van. Néhány közülük a legnagyobb hatással volt rám – ezek lettek legkedvesebb verseim. Például Szent Ferenc NAPHIMNUSZ-a. Isten léte számomra mindig evidencia volt. De nem tudtam elképzelni a Mindenségtől külön. Ő a Teljesség, a Pléróma, és megnyilvánulásai a létező dolgok, élőlények stb. Így a Nap, a csillagok is, akiket Szent Ferenc oly lenyűgöző szépen köszönt. Utóbb Spinoza pan-

teizmusában láttam meg ennek filozófiai változatát, továbbá Angelus Silesius verseiben

Egész lényemben megrázott Hölderlin kétségbeesése az EGYETLEN című himnuszában, hogy az antik héroszok: Dionüszosz és Héraklész között nem találja „testvérüket”, Jézust. Miért különül el?

Minden dogmatikai *credónál* találóbban határozza meg Berzsenyi az Isten személyiségének természetét:

*„Léted világít mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.”*

Istenről nem lehet konkrét ismeretünk. *Finitum non capax infiniti*. Jézus is csak hasonlatokban, metaforákban beszél Róla: olyan, mint a tékozló fiú Atyja.

Saját vallomásomnak tekintem Ady megrázó költeményét: HISZEK HITETLENÜL ISTENBEN. Életem legmélyebb tapasztalatait éltem át Babits versében, AZ ELBOCSÁTOTT VAD-ban. Az Isten szabad akaratot adott nekünk, de néha beleavatkozik életünkbe, és elhárítja a katasztrófát. Mert az Isten jó. „Egyedül az Atya jó” – mondja Jézus.

Végül még egy versre hivatkozom, amely a negyvenes évek második felében minden más versnél jobban meghatározta gondolkozásomat. Ez Vas István költeménye: HÚSVÉTI ÉNEK A TESTRŐL.

*„Tavaszi vad szelek vizet árasztanak,
Vadak, madarak most társat választanak.”*

Már ez a népdalidézet is meghatározza az egész vers atmoszféráját, nem kevésbé a felező tizenkettes, amely gyönyörű zeneiségével arról árulkodik, hogy Vas István akkoriban különösen sokat olvasta Arany Jánost. Ez a kezdet rögtön elárulja, hogy *Tavaszi népről* van szó, de nem akármilyenről, hanem ami ősi népi szertartás:

*„Körül égen, földön gyürkőzik az élet,
Tavaszi fűszert száll, vérszaga a szélnek,
Véré, mely élvezni, nemzeni türemlik,
Gyönyörű vére, mely szelíden kiömlik,
Érő ágaskodik, ölelve meg öleve,
Férfiak hullanak, ki sírba, ki ölbe.”*

Igazi népi rítus ez, amelyben a vér felpezsdül, a szerelmesek egymásra találhatnak, de a féltékenység felhorokanására előkerülnek a kések is. Itt önkéntelenül két zenemű ötlük a lelkünkbe: a PARASZTBECSÜLET és a SACRÉ DU PRINTEMPS. A zene és az ének mellett az ilyen rítusokon főszerepe van a táncnak, hiszen az pezsdíti föl a vért egész az önkívületig.

Vas István fiatal felesége, Kassák mostohalánya, táncosnő volt, de nem operai ballerina, hanem aki teljesen önállóan stilizálja táncát.

És bűvöletesen szép arcú, szép testű fiatal nő volt a fényképekről ítélve. Nyilván a költőben – amikor először megpillantotta – olyan érzés lobbant föl, mint Dantében, amikor először megpillantotta a kislány Beatricét. Majd elképzelhetjük azt a dantei

dimenziójú fájdalmat, amit felesége halála támasztott a költőben. Sehogy sem bírta elképzelni, hogy a gyönyörű test nincs már. Azaz éppen hogy ezzel kínozza magát:

*„Hol van most az asszony, kit ősszel temettek?
Komor olvadáskor, vakult, rideg órán
Látja befolyni a vizet koporsóján
Az tudja, mi a test, aki külön-külön
Mereng el egy bokán, egy hajfürtön, fülon.
Nem járják már rajtuk korlatavaszi fény...
Mi maradt, mi maradt barna szeme helyén?”*

És a konklúzió?

„Jobb volna sötétbe elomolni, mint te...”

Az öröklétben én sohasem kételkedtem. Csak hogyan megy végbe az átmenet? Mi történik a halál után? Ezen mindmáig nem tudtam kiokosodni. Itt három eshetőség adódik

1. A lélek beleolvad az Istenségbe, és abban feloldódik. Ez a buddhista Nirvána. Valószínűsíti ezt az a tény, hogy nemcsak a testünk állaga cserélődik ki életünkben többször, hanem a lelkünk is: leveti még legjellemzőbb tulajdonságait is; idővel jelleme egészen átalakul.

2. A lélek energiacsomó, amely mint *entelecheia*, a testet működteti. Ez az energia a halál beálltával kiszabadul, és mint sugárzás kereng a világűrben. Valószínűsíti ezt a telepátia, vagyis hogy egy másik, hasonló hullámhosszra hangolt ember nagy távolsághól is megérzi az állapotváltozást.

3. Egy isteni lény a lelket újra testbe öltözteti, nem ugyanabba a testbe, az Utolsó Itélet alkalmával. Vas István ezt a változatot sugallja versében:

*„Az tudja mi a test, aki szenved veled,
Te tudod, Istenem, szenvedés istene,

Alkony rózsaszínét, reggel kékjét, zöldjét,
Az embert, akinek testét itt felöltéd,
Ami teremtéssel, szerelted, szerelted
Akkor is, mikor már vitted a keresztet,
Szerelted akkor is, mikor már szögeztek,
Szenvedés Istene, Te tudod a testet,
S amióta láttam, mi érte a váltság,
Elhiszem már én is test feltámadását,
Nekem is az kellett, mint régen Tamásnak,
Hogy hitetlen ujjat drága testbe mártsak,
Megtanultam én is, amióta láttam
Édes-dacos arcát fekeledni lázban –
Igy szállt el a lélek... utána azomban
Felragyongott a test bátor nyugalomban.”*

Nem! Ilyen gyönyörű test nem enyészhetik el! Ekkora igazságtalanságot, ekkora értékvesztést nem tűrhet el a világrend! Fel kell támadnia, mert Az is feltámadott, aki ezt a testet megalkotta! Ezt kellett megtapasztalnia az új Hitetlen Tamásnak. És erre tanít a Tavasz misztériuma, amely időről időre visszatér, és az angyal szavával hirdeti:

„Holtak közt az élőt miért keresitek?”

És a végső tanulság:

*„Bűnhődik a földön, aki nagyon szeret.
Tavaszi szél fújja, hozza a szép hitel:
Szétomló testünket szebben megépíted.”*

Ez a vers ércnél maradandóbban tanúsítja, hogy Vas István végleg elkötelezte a lelkét Jézusnak. A remekmű nem hazudhat, márpedig ez a költemény remekmű.

A feltámadás elbeszéléséből Vas István a Hitetlen Tamás epizódját idézi és vonatkoztatja magára. Ez a JÁNOS EVANGÉLIUMÁ-ban található. Általában azoknak a verseinek, amelyek témája Jézus vagy közvetlen társasága, mindig a JÁNOS EVANGÉLIUMA a forrása, például a házasságtörő nő kövezéstől megmentése (JELEK A PORBAN). Ez a megható történet eredetileg nem tartozott a JÁNOS EVANGÉLIUMÁ-hoz, hanem a HÉBEREK EVANGÉLIUMÁ-ból került át a JÁNOS EVANGÉLIUMÁ-nak 8. fejezetébe. Ugyancsak a JÁNOS EVANGÉLIUMA a forrása a KAKASSZÓ című versnek is, amelyben Péter megtagadja Mesterét.

Az AKI ÉJSZAKA MENT JÉZUSHOZ című költemény a JÁNOS EVANGÉLIUMA 3. fejezetét idézi: a Nikodémus-jelenetet:

*„Tudta, hogy csak Istentől jöhet
Az új tanító. Hallani akarta.
Tanulni tőle ment éjszaka hozzá,
De nem tudta, hová tegye,
Hogy aki meg nem születik újonnan,
Isten országát nem láthatja meg.
•Hogyan szülessen az ember, ha vén?
Anyjának méhébe másodszor is
Bejuthat-e, újjászületni onnan?•”*

A JÁNOS EVANGÉLIUMÁ-ban gyakran előforduló szituáció: Jézus szavait konkrétul értik, holott Ő szimbólumokban szól, mert amit mond, az szavakban kifejezhetetlen, vagyis misztérium. Igen, a végső dolgokat – főleg, ami Isten lényegét illeti – nem lehet szavakba fogalmazni: kimondhatatlan. Ezért van az, hogy a dogmává vált, szavakba foglalt *credok* inkább távolítanak Istentől, mint közelítenek. Az Isten lényege: titok – vagyis misztérium. Még Jézus is csak hasonlatokban beszélt róla: *olyan, mint* a tékozló fiú Apja, mint a Jó pásztor. Misztérium a pusztában felemelt kígyó is – vagyis a keresztfára fölemelt Jézus is, aki helyettünk, húneink eltörlésére halt áldozati halált. Ez a legnagyobb misztérium. A Botrány:

*„És mindezt szeretetből – a Fiú
Nem kérhozzatni jött el a világot,
De megtartani.”*

A misztériumot ésszel, tanulással megérteni végleg nem tudjuk, csak átélni, de ezt is csak akkor, ha ezt kegyelemből Istentől kapjuk a Szentlélek által. És addig? Addig várni kell nyitott szívvel, alázatosan. Erről szól Vas István igen jelentős költeménye: AVILAJ TERÉZ INTELMEIBŐL. Kiemeli a költemény fontosságát az alcím: ARS POETICA HELYEIT.

*„A tudomány – ha alázattal párosul – rendkívüli kincs,
De azt mondom, hogy fölemelkedni mégse kell –
Inkább várni, míg Isten bennünket fölemel.”*

NICOLAUS CUSANUS SÍRJA című költeménye bár nem Jézusról szól, mégis igen jelentős teológiai-filozófiai szempontból. Alcíme: COINCIDENTIA OPPOSITORUM.

*„Ellentétek keresztesi pontja
Ez az egész világ, a végtelen sok
– Lényeiben, és mégis oszthatatlan
Egység. Az Isten is, az abszolút nagy,
Ki mindent átfog és az abszolút
Parány, melyet a legkisebb dolog
Magába foglal Minden lény, egyed
Ellentétek keresztesi pontja...”*

Bámulatos, hogy Cusanus e filozófiája – legalábbis ebben a megfogalmazásban – mennyire korszerű, mennyire XX. századi! Az egész fizikai világmindenség két ellentett erő küzdelméből szerveződik, melyek a Teljességből, az Abszolútumból emanálódtak: ez a két erő az entrópia és a negentrópia. A negentrópia a szervezetszervező erő, az entrópia a szétporlasztó; és minden dolog, amit egyáltalán észlelhetünk, e két ellentett erő küzdelméből, illetve eggyé szerveződéséből adódik: fény – sötétség, pozitív és negatív elektromosság, hím és nő stb. stb.

A lélek szerkezetében is ott van ez a polaritás: tudat – tudattalan, értelem – érzelem, extrovertált és introvertált beállítottság stb. És a lélekgyógyítás lényege: feltárni e polaritás feszültségeket, és harmonizálni, összebékíteni.

Jézussal több módon és alkalommal lehet találkozni: családi milióban, hittanórán, bibliaolvasás folytán és egzisztenciális krízis mélypontján, amikor az ember drámaian éli át, hogy további életének nincs semmi értelme. Vas István ezt élte át imádott felesége halálakor, és ekkor találkozott Jézussal, aki – mint láttuk – többször megjelenik további életében és költeményeiben, mégpedig igen hangsúlyos pozícióban.

A Jézussal átélt kapcsolat – ha igazán elmélyült – csak misztikus lehet, amit csak átélhetünk, de szavakba nem foglalhatunk. Így érzi ezt Vas István is, hiszen elfogadja a test feltámadásának hitét, ami racionálisan elgondolva képtelenség *Credo quia absurdum*.

Mi a misztika lényege? Az, hogy lelkünk legbensége össze van kapcsolva az Istenséggel. Az Isten bennünk lakik. Szépen fejezi ki ezt a hindu vallás: *„Tal tvam aszi”* –

„Te is az vagy”. Vagyis lelked leglényege: az átman az Istenség egy szikrácskája. Ugyan-
 ezt jelenti a középkori ember hite a mikrokozmosz (a lélek) és a makrokozmosz (Min-
 denség-Isten) egymásra vonatkozásában, hiszen erről beszél Nicolaus Cusanus is:

„Minden lény, egyed,
 Ellentétek keresztezési pontja:
 Az ember kis világa – parvus mundus –
 Melyben találkozt ad újra s újra
 A halhatatlanságnak a halál,
 A léleknek a test – e kis világ
 Tud is e rengeteg találkozástról.”

Lengyel Balázs

CREDO! MIBEN?

Pár évvel ezelőtt Vas István létrehozott egy terjedelmes, gazdag antológiát a fiatal ol-
 vasók számára a *Nyugat* költőiből. Az úgynevezett Diákkönyvtár sorozatában. Végig-
 pergetve vagy némi nagyképűséggel végigszerkesztve a készülő antológiát jöttem rá
 arra, hogy a *Nyugat*-költészet nagy versei tohbnyre henne vannak ugyan Vas István
 válogatásában, mégis olykor van speciális jellege gyűjteményének. Az a specialitása,
 hogy a kiemelt versek zöme abból az időből való, amikor Vas István számára egyik
 vagy másik költőtársa különösen kedves volt. Amikor személyes rokonszenve vagy ba-
 rátsága életének egy szakaszában különösen megérintette. Hogy példát mondjak, más
 volt számára Jékely költészetképe, vagy Weoresé, mint az én korosztályomé.

De ha egy nagy költő és csaknem mindenre figyelő irodalmár érzelmi befolyásolt-
 sága minden „objektivitás” mellett kitűnhet, akkor talán nem visszás elmondanom,
 hogy a kritikus sokkal kevésbé jelentős módján voltak nekem is érzelmi befolyásolt-
 ságaim, mégpedig éppen Vas István költészetével kapcsolatban. Igen, éppen az úgy-
 nevezett „hároméves irodalom”: a 45-től 48-ig terjedő időszakról datálódva. Ez volt
 baráti találkozásunknak fő ideje. 1945 és 46 szorosnak mondható, csaknem napi kap-
 csolata. Olyan bizarr és ugyanakkor közvetlen kapcsolat és barátság volt ez, amely a
 fiatal korosztályok számára a barátság helyét tekintve képtelennek tetszhet. Helye
 ugyanis a későbbi szörnység: a magyar belügyminisztérium volt. Erdei Ferenc meg-
 bizásából, 1945 márciusától kezdve 1946 nyaráig osztályvezető voltam ott – mellesleg
 Erdei mellett Bibó István fősztályvezető volt. S lett Vas István, akinek akkor nem
 volt állása, abban az időben számvevősegi főtanácsos a minisztériumban. „Nagy kar-
 rier, Vas úr”, mondták neki személyét bemutatva a számvevősegi kollégák. S lett egy
 kis irodalmi kör a hivatali szobámban, mert Vas mellett ott dolgozott velem Kálnoky
 László, s délfelé rendszerint megjelent Otlík Géza meg Nemes Nagy Ágnes is, akivel